

Türk Dünyası

Sayı #437 Fiyat £50.00

Tarih

Kültür Dergisi

Haziran 2023

Cilt: 73

Aylık Süreli Yayın

Issn: 1305-9769

Modem: 112483

9 771305 976901

Türk Dünyası İktisat Fakültesi

Kuruluş felsefesini adında barındıran Türk Dünyası İktisat Fakültesi, Gaspıralı İsmail Bey'in manevi mirası olan "Dilde, Fikirde, İşte Birlik" ilkesini çalışmalarıyla somutlaştırarak Azerbaycan eğitim hayatına farklı bir renk katıyor.

Prof. Dr. Mehmet Yüce

**Karabağ
Azerbaycan'dır!**

Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin
Eğitim Faaliyetleri

Doç. Dr. Aydan Handan

Karabağ Savaşı'ndan
Vatan Muharebesine
Azerbaycan'ın Dış Politikası
Samir Hümbətov

Azerbaycan Cumhuriyeti
Anayasa Mahkemesinin
Hukuk Sistemindeki Yeri ve Önemi
Dr. Ləman Bayramova

Türkiye bugün savunma sanayi alanında yaptığı atılımlarla kamuoyunda da kendisinden sıkça söz ettirmektedir.

Doç. Dr. Işıl Tuna Pınar*

Türkiye’de 27 Mayıs 1960 askeri darbesinin üzerinden dört yıl geçmiş, hükümetin başında İsmet İnönü’nün bulunduğu ve bağımsız milletvekillerinin desteklediği CHP hükümeti vardır. Kıbrıs’ta ise Londra ve Zürih Antlaşmaları çerçevesinde kurulan Kıbrıs Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanlığında Makarios, Cumhurbaşkanı Yardımcısı görevinde ise süreçte büyük hizmetleri bulunan Dr. Fazıl Küçük bulunmaktadır. Adadaki olaylar ise artarak devam etmektedir. Adeta ada alarm sinyali vermektedir. 1964 yılına girmeden hemen önce Türkiye Kıbrıs’tan gelen acı bir haberle sarsılmıştır. 24 Aralık 1963 gecesi Emekli Tabip Tuğgeneral Nihat İlhan’ın evinde eşi ve çocuklarının birlikte öldürülmesi¹ Türkiye’yi ayağa kaldırmış, Türkiye’de “Ordu Kıbrıs’a” gösterileri yapılmaya başlanmıştır. Bir taraftan da Türk jetleri ada da ihtar uçuşları yapmıştır.²

1964 yılının Haziran ayına gelindiğinde ise Makarios, Türkiye ve İngiltere’nin itirazlarına rağmen “Milli Muhafız Görevi” için Kıbrıslı Rumları zorunlu silah altına almaya karar verdiğini açıklamıştır. Makarios’un verdiği kararın Anayasaya aykırı olduğunu belirten Dr. Fazıl Küçük kendisine derhal bir

mektup yazarak, kararların yeniden gözden geçirilmesini de istemiştir. Küçük’ün Makarios’a verdiği isteklerin reddedilmesi Ankara’nın adaya müdahalesini somutlaştırır.

Karar kesinleşmiştir. 7 Haziran’da adaya müdahale edilecektir. 4 Haziran akşamı İskenderun limanında hummalı bir hareketlilik vardır. Asker müdahale için hazırlanmaktadır. Makarios’a son ihtar yapılmış ancak beklenen yanıt gelmemiştir. Yeşil adadan imdat sesleri gelmektedir. Başbakan İsmet İnönü derhal Amerika Büyükelçisi Raymond Hare’yi Başbakanlığa çağırır. Türkiye aynı saatlerde Bakanlar Kurulunu da toplamıştır. İsmet Paşa kurulduğu konuşmasına siyaset adamlığı ile komutanlık arasındaki farkları anlatarak başlar “Siyasette mağlubiyet galibiyet yoktur. Bugün mağlup görünürsün konjonktür değişir yarın galip olursun ama askeri mağlubiyetlerin telafileri gayri kafidir. Askeri bir başarısızlık 50 yıllık cumhuriyetin tüm çalımını alır götürür.”³

İnönü adeta durumun ciddiyetini gözler önüne seriyordu. Ardından beklenen karar büyükelçiye bildirilir. Türkiye adaya müdahale etme kararı almıştır. Hare ise Paşa’dan 24 saat mühlet istiyordu.

Artık yoğun bir diplomasi trafiği başlamıştı. Türkiye nefesini tutmuş Amerika'dan gelecek cevabı bekliyordu.

Amerikan Başkanı Lyndon Baines Johnson tarafından 5 Haziran 1963 tarihinde Başbakan İsmet İnönü'ye gönderdiği mektup Türk kamuoyunda *"Johnson'un Mektubu"* olarak anılmış ve kamuoyunu meşgul etmiştir. Mektup şifrelidir, mektubu bizzat Johnson yazmadığı ABD Dışişleri Bakanı Dean Rusk, Başkan yardımcısı Harlan Cleveland ve Cleveland'ın yardımcısı Joseph Sisco tarafından kaleme alındığı ifade edilmektedir.⁴

Mektup İnönü'ye getirildiğinde İsmet Paşa “*güzel haber mektubun sonundadır*” görüşüyle önce mektubun sonunu okur. Paşanın umduğu gibi mektubun sonu olumludur. Başkan Johnson Başbakan İsmet İnönü'yü Amerika'ya davet etmiştir. Ancak mektup oldukça serttir. Johnson'un mektubu Türkiye için deyimi yerindeyse soğuk duş etkisi yapar. Türkiye'ye gönderilen mektupta iki dikkat çekici husus bulunmaktadır.

İlki ABD tarafından Türkiye'ye verilen askeri teçhizatın ABD'nin izin vermemesi halinde kullanamayacağı, ikincisi ise Türkiye'ye yönelik Sovyet saldırısı halinde NATO'ya üye ülkelerin hiçbirinin yardım etmeyeceği tehdididir.⁵

Mektup açıkça Türkiye'nin iç işlerine "müdahale" idi. Mektup Süleyman Demirel'in Başbakanlığı döneminde, Cüneyt Arcayürek tarafından 13 Ocak 1966 tarihinde Hürriyet Gazetesi'nde yayınlanmıştır.⁶

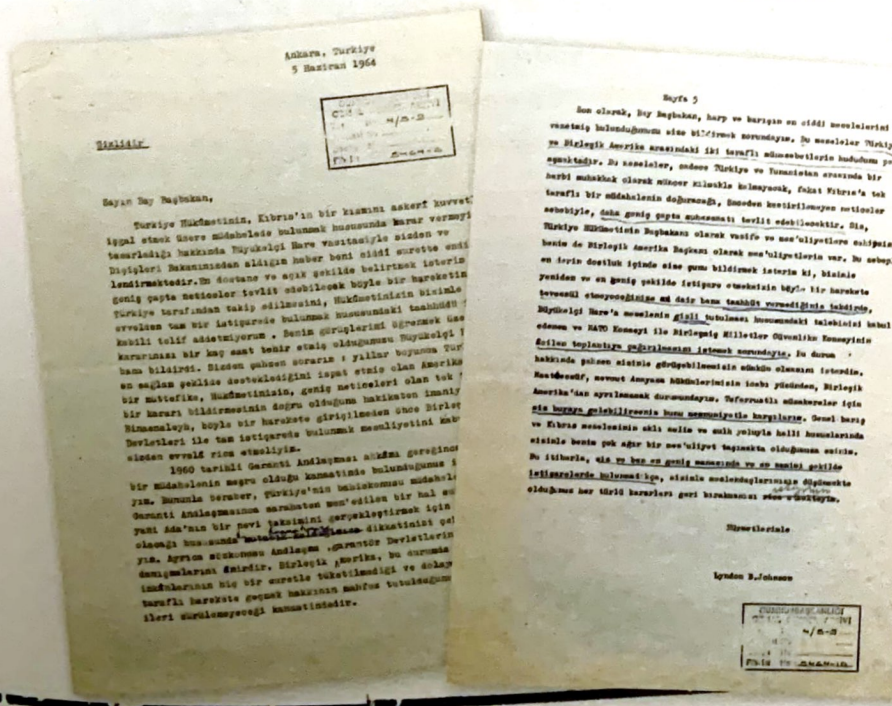

Mektubun iki yıl kadar sır gibi saklanmasına sebep olarak üslubunun sertliği gösterilmiştir. Arcayürek'in haberi *"Hadiseler yaratan mektubun tam metnini açıklıyoruz"* şeklinde sunulmuştur. Gazeteci Cüneyt Arcayürek, *"Bu mektup bir esrar, okunulmasından kaçınılan dehşetengiz bir vesika olarak siyaset sahnesine tekrar çıkmıştır"* diyordu.⁷

Başbakan İnönü Johnson'ın mektubuna 13 Haziran'da cevap verir. İnönü mektubun yazılış tarzından ve içeriğinden bahseder ve Türkiye açısından hayal kırıklığı yarattığını ifade eder. Mektubun devamı şöyledir; "Türkiye'nin başından beri Amerika ile danışma halinde olduğunu belirterek birbirine karşı antlaşmalardan doğan zorunlulukları ve yükümlülükleri istendiği zaman reddeden devletlerarası bir ittifak söz edilemez. NATO müttefiklerinden herhangi birine yapılacak saldırı saldırgan tarafından

doğal olarak daima haklı gösterilmeye çalışılacaktır. NATO'nun bünyesi saldırganın iddialarına kapılacak kadar zayıf ise gerçekten tedaviye muhtaç demektir. Türkiye'nin anlayışına göre NATO saldırıya uğrayan bir üyeye derhal yardım zorunlu kılmaktadır Üyelerin takdirine bırakılan konu yardımın mahiyeti ve genişliğidir.⁹⁸

Gelişmeler üzerine Ankara ayaktaadır, TBMM toplanarak adaya müdahale edilip edilmeyeceğini müzakere etmektedir. Sonunda mü-

dahale ileri bir tarihe ertelenir. Ardından Johnson'un mektuptaki daveti üzerine İnönü 21 Haziran'da Amerika seyahatine gider. Bu noktada bir hususu belirtmekte fayda görüyorum. Bazı yazarlar Türkiye'nin çıkarma yapacak ve onu destekleyecek yeterli teçhizatının olmayışı sebebiyle Başbakan İnönü'nün gerçekten adaya müdahale kararı almadığını belirtir. Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında yolcu gemileriyle çıkarma yapılabilir mi? şeklindeki sorulara cevap arandığı ifade edilmiştir.⁹ Bu konu oldukça tartışmalıdır.

Tarihçi Yazar Murat Bardakçı Ekim 2019 yılında "Johnson'un Meşhur Mektubu'nun Resmi Tercümesini, Yazılmasından Tam 55 Yıl Sonra Yayınlıyorum" başlıklı Habertürk Gazetesi'nde yer alan köşe yazısında¹⁰ İsmet Paşa'nın "Yeni bir dünya kurulur, Türkiye bu dünyada yerini alır" sözünü Johnson'un Mektubundan iki ay önce söylediğini ifade etmiştir.¹¹ Hakikaten de bu ifade Cumhuriyet Gazetesi'nin 17 Nisan 1964 sayılı nüshasında yerini almıştır.¹² İsmet Paşa bu sözü Times Dergisi'nin Ortadoğu muhabirlerinden birine Johnson'un mektubundan yaklaşık iki ay önce söylemiştir.

Başkan Johnson'un Türkiye'nin adaya müdahale kararına karşı gönderdiği mektup hem Türk-Amerikan ilişkilerini hem de Türkiye'nin dış siyasetini derinden etkilemiştir. Bu durum Türkiye'de bir Amerikan karşıtlığını yaratmış bundan sonraki yıllarda da artarak kuvvetlenmiştir. Özellikle üniversite gençliği arasında Kıbrıs meselesi milliyetçi bir motivasyon olarak anti-Amerikancı düşüncenin gelişmesine etki etmiştir. Johnson'un mektubu dolayısıyla Türkiye komşusu Sovyetler Birliği ile ilişkilerini düzeltmek için Dışişleri Bakanı Feridun

Cemal Erkin'i Moskova'ya göndermiştir. Türkiye adaya müdahale konusunda karardır. O gün yapmadığı müdahaleyi 10 yıl sonra sıcak bir Temmuz ayında yapacak 1974 yılının Temmuz ayında adaya barışı götürecektir. Bu durum Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki ısrarcı tavrını ve kendisine duyduğu güveni göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Türkiye bu mektupla acı bir şekilde, ABD silahlarını kullanamayacağını öğrenmişti. Mektuptan çıkarılacak en önemli sonuç şüphesiz askeri malzeme temininde dışa bağlı olmanın yarattığı zorluktu.

Bu mektup Türk kamuoyunda bir sorgulama başlatmış, Milli Savunmada bağımsız olmanın gerekliliğini göstermiştir. Bu sebeple Türkiye, savunma sanayinin "milli" ve "yerli" olmasının gerekliliğinden hareketle uzun zamandır önemli ar-ge çalışmaları yapmakta çeşitli projeleri hayata geçirmektedir.

Türkiye bugün savunma sanayi alanında yaptığı atılımlarla kamuoyunda da kendisinden sıkça söz ettirmektedir. Milli Muharip Uçağımız Kaan, Jet Eğitim ve Hafif Taarruz Uçağımız Hür-Jet, özgün helikopterimiz Gökbey, Türk donanma tarihimizin ilk LHD savaş gemisi TCG Anadolu ve daha nice projeler Türk mühendisler ve bilim insanları tara-

findan üretilmekte, muhtelif sahalarda çalışmalar sürmektedir.

Kıscası Johnson'un mektubu o dönem üzüntü yaratsa da uzun vadede Türkiye'nin savunma sanayi alanında gelişimine kurumların oluşturulmasına katkı sağlamıştır.

dipnot

* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, isil.tuna@msgsu.edu.tr

1- Kıbrıs'ın Lefkoşa Kumsal bölgesinde Rum çeteciler tarafından eşi Mürüvvet, Kutsi, Murat ve henüz altı aylık olan Hakan isimli üç çocuğu evlerinin küvetinde şehit edilmiştir. Nihat İlhan ise 2016 yılında 92 yaşında vefat etmiştir. <https://www.milliyet.com.tr/yemel-haberler/elazig/tuggeneral-ilhan-53-yil-sonra-sehit-esi-ve-3-cocugunun-yanina-defnedildi-11670494> Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2023.

2- <https://www.ismetinonu.org.tr/kibris-sorunu-ve-ino-nu/> Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2023.

3- <https://www.oncevatan.com.tr/turkiyenin-kibrisa-mudahale-girisimi-ve-johnsonun-mektubu> Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2023.

4- Haluk Şahin, Johnson Mektubu, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul 2002, s.14.

5- Gözde Alptekin-Ömer Özer, "Johnson Mektubu Haberlerinin Cumhuriyet", Hürriyet ve Tercüman Gazetelerindeki Sunumu Üzerine Bir İnceleme, Akdeniz İletişim Dergisi, s. 288.

6- Hüseyin Çelik-Uğur Özgöker, "Johnson'un Mektubundan Trump Mektubu'na Türkiye-ABD ilişkileri", Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, c. 8, N.1, 2020, s. 62.

7- <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ates-yalazan-arsiv-balikcisi/johnson-mektubunu-hurriyet-ortaya-ci-karmisti-42077585> Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2023.

8- Gözde Alptekin, Johnson'un Mektubu'nun Basındaki Yansımaları: Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman Gazetelerindeki Sunumu Üzerine Bir İnceleme, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara 2019, s. 45.

9- <https://www.sozcu.com.tr/2019/yazarlar/umit-zileli/johnson-mektubu-5099818/> Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2023.

10- <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/2534577-johnsonun-meshur-mektubunun-resmi-tercumesini-yazilmasindan-tam-55-yil-sonra-yayinliyorum> Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2023.

11- <https://www.indyturk.com/node/85226/haber/55-yil-sonra-johnson-mektubunun-resmi-tercumesi> Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2023.

12- Cumhuriyet, 17 Nisan 1964, "Müttefiklerimiz bu ittifakı dağıtma gayretlerinde muvaffak olurlarsa yeni şartlarda yeni bir dünya kurulur ve Türkiye'de bu yeni dünyada kendisine bir yer bulacaktır."